

The overall concept of jihadist camps in the thoughts of Imam Khamenei

Majid Dehghanian*¹ | Abdolhamid Bayat²

1. Researcher, Imam Hossein Officer and Pasdaran Training University (AS), PhD Candidate in Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: majid.dehghanyan@gmail.com
2. Researcher, Imam Hossein Officer and Pasdaran Training University, PhD Candidate in Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: ab.bayat1400@gmail.com

Abstract

Jihadi camps are among the most significant manifestations of the Islamic Revolution's culture in serving the deprived and the underprivileged. This revolutionary phenomenon, if separated from the perspective of the Supreme Leader, can lead to transformation and even deviation, losing its distinguishing features from charitable movements in capitalist society. Therefore, it is necessary to revisit and examine the overall framework of these camps in the thoughts of the Supreme Leader so that the organizers of these camps can evaluate themselves against that overarching framework. Thus, to answer the question, What is the overall framework of Jihadi camps in the thoughts of the Supreme Leader? a library and documentary study method was employed, gathering data from his speeches on the subject. The data were collected from the Khamenei.ir database over the period from 1988 to 2024, resulting in a total of 134 points being noted. These notes were analyzed using thematic analysis, ultimately identifying four main themes: Roots and Foundations, Musts, Must Nots, and Effects and Blessings of Jihadi camps.

Keywords: Jihadi camps, humanization, theme analysis

Volume info

Vol. 34
Series: 70
Spring 2026

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
20 October 2024

Revised:
19 May 2025

Accepted:
20 May 2025

Published:
21 April 2026

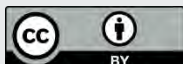
ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857

E-ISSN: 2821-1685

Cite this Paper: Dehghanian M & Bayat A. (2026). The overall concept of jihadist camps in the thoughts of Imam Khamenei. Journal of The Research in Islamic Education Issues. 34(70), 195-218

Publisher:
Imam Hossein University

©
The Author(s).

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الخطّة العامة للحملات الجهادية في فكر الإمام الخامنئي (حفظه الله)

مجيد دهقانيان^{١*} | عبد الحميد بيات^٢

١. باحث، مركز تدريب وتأهيل ضباط حرس الإمام الحسين (ع)، طالب دكتوراه في الجغرافيا السياسية، جامعة تربية مدرس، طهران،

Email: majid.dehghanyan@gmail.com

إيران

٢. باحث، مركز تدريب وتأهيل ضباط حرس الإمام الحسين (ع)، طالب دكتوراه في علم الاجتماع، جامعة العلامة الطباطبائي (ره)،

Email: ab.bayat1400@gmail.com

طهران، إيران

الْمُلَخَّص

تُعَدُّ للحملات الجهادية من أبرز تجليات ثقافة الثورة الإسلامية في خدمة المحرومين والمستضعفين. هذه الظاهرة الثورية، إذا انْصَلَتْ عَنْ رؤية الوليِّ الفقيه، فَقَدْ تَتَغَيَّر، بل و تحرف، و تفقد تميزها عن الحركات الخيرية في المجتمعات الرأسمالية. و من ثَمَّ، تُبرز الحاجة إلى إعادة قراءة و تدقيق في الرؤية العامة لهذه الحملات في فكر سَمَاحَةِ القائد الأعلى (حفظه الله)، ليتمكنَ القائمون على تنظيمها من تقييم أدائهم وفقاً لها. وعليه، و من أجل الإجابة عَنْ سؤال: ما هي الرؤية العامة للحملات الجهادية في فكر سَمَاحَةِ القائد الأعلى؟، تمَّ جَمْعُ البيانات من خلال الدراسة المكتبية والوثائقية لخطاباته في هذا الموضوع. جُمِعَت البيانات من الموقع الرسمي «Khamenei.ir» للفترة من ١٣٦٧ إلى ١٤٠٣ هـ.ش (١٩٨٨-٢٠٢٤ م)، حيث تمَّ استخلاص ١٣٤ نقطة رئيسية. ثمَّ حُلِّلَت هذه البيانات بطريقة «التحليل الموضوعي»، ممَّا أدى إلى استنتاج أربعة محاور رئيسية تشمل: الجذور والأسس، الواجبات، المحظورات، والآثار والبركات للحملات الجهادية.

الكلمات المفتاحية: الحملات الجهادية، تنمية الإنسان، التحليل الموضوعي.

السنة والرقم

المجلد: ٣٤

ربيع ١٤٤٧

ورقة البحث

تاريخ المقالة

تاريخ الاستلام: ١٦ ربيع الثاني ١٤٤٦

تاريخ المراجعة: ٢١ ذي القعدة ١٤٤٦

تاريخ القبول: ٢٢ ذي القعدة ١٤٤٦

تاريخ النشر: ٠٧ ذي القعدة ١٤٤٧

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857

E-ISSN: 2821-1685

استناد: دهقانيان، مجيد؛ بيات، عبد الحميد (١٤٤٧). الخطّة العامة للحملات الجهادية في فكر الإمام الخامنئي (حفظه الله)؛ مجلة

العمى البحث في قضايا التربية الاسلامية؛ ٣٤ (٧٠): ٢١٨-١٩٥.

المؤلفون

الناشر: الجامعة الامام الحسين (ع)

OPEN ACCESS

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

طرح کلی اردوهای جهادی در اندیشه امام خامنه‌ای «مدظله العالی»

مجید دهقانیان^{۱*} | عبدالحمید بیات^۲

۱. پژوهشگر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

Email: majid.dehghanyan@gmail.com

۲. پژوهشگر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران

Email: ab.bayat1400@gmail.com

چکیده

اردوهای جهادی از جمله مهم‌ترین تجلی‌گاه‌های بروز فرهنگ انقلاب اسلامی در خدمت به محرومین و مستضعفین می‌باشند. این پدیده انقلابی در صورت جدایی از نگاه ولی فقیه می‌تواند رو به تبدیل و حتی انحراف نهاده و ممیزات خویش از حرکت‌های خیریه‌ای در جامعه سرمایه‌داری را از دست بدهد. بدنی ترتیب لازم است طرح کلی این اردوها در اندیشه مقام معظم رهبری مورد بازخوانی و مذاقه قرار گیرد تا برگزارکنندگان این اردوها بتوانند خود را با آن طرح کلی مورد ارزیابی قرار دهند. لذا برای رسیدن به پاسخ سوال «طرح کلی اردوهای جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری چیست؟» به روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی از سخنرانی‌های ایشان در موضوع مورد بحث، به گردآوری داده‌ها پرداخته شده است. داده‌ها از پایگاه «Khamenei.ir» در بازه زمانی ۱۳۶۷ الی ۱۴۰۳ گردآوری شدند و مجموعاً تعداد ۱۳۴ نکته مورد فیش برداری واقع شد. این فیش‌ها با روش تحلیل مضمون مورد تحلیل واقع شدند و در نهایت چهار مضمون اصلی شامل «ریشه‌ها و مبانی»، «بایدها»، «نبایدها» و «آثار و برکات» اردوهای جهادی احصاء گردیده‌اند.

کلیدواژه‌ها: اردوهای جهادی، انسان‌سازی، تحلیل مضمون.

سال و شماره

سال ۳۴، پیاپی: ۷۰

بهار ۱۴۰۵

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۲/۰۱

شابا چاپی و الکترونیکی

شابا چاپی: ۶۹۷۲-۲۲۵۱

الکترونیکی: ۵۱۹۶-۳۶۴۵

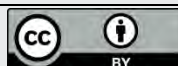
استناد: دهقانیان، مجید؛ بیات، عبدالحمید. (۱۴۰۵). طرح کلی اردوهای جهادی در اندیشه امام خامنه‌ای «مدظله العالی»؛ پژوهش

در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی؛ ۳۴ (۷۰): ۱۹۵-۲۱۸.

نویسندگان.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

OPEN ACCESS

مقدمه و بیان مسئله

انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی^(ره) منجر به ایجاد تحولاتی عمیق در جامعه ایرانی گردید. این تحولات چه در لایه فرد و چه در لایه ساختارهای اجتماعی ظهوراتی یافت. تولد انسان انقلاب اسلامی همان چیزی است که برخی از جامعه‌شناسان آن را با عنوان «بسیجی شهید» (طاهایی، ۱۳۹۶) و برخی با عنوان «مرد جهادی» مفهوم‌پردازی کرده‌اند. این انسان انقلاب اسلامی، خودش را در قالب کنش‌هایی چون حضور در «اردوهای جهادی»، «بسیج مستضعفین»، «دفاع مقدس» و مواردی از این دست نشان داده است. اندیشه امام راحل^(ره) و پس از ایشان، مقام معظم رهبری، مهم‌ترین عامل شکل‌دهنده و سپس استمراردهنده این انسان و این نوع کنش‌ها در تاریخ انقلاب اسلامی بوده است.

اردوی جهادی به عنوان یکی از مؤلفه‌های قابل توجه در تحولات اجتماعی ایران پس از انقلاب اسلامی شکل گرفته است. این حرکت که ریشه در ایدئولوژی انقلاب اسلامی دارد، باهدف رفع محرومیت و توسعه مناطق کمتر توسعه‌یافته آغاز به کارکرد. این اردوها به عنوان یک پروژه مردم‌نهاد و داوطلبانه، نه تنها به دنبال کمک‌رسانی مادی به مناطق محروم بود بلکه در پی آن بود تا روحیه خدمت‌رسانی و ایثار را در بین جوانان ترویج دهد.

در مبانی دینی و اندیشه‌های بنیان‌گذاران انقلاب اسلامی ارتباط میان اصول دینی و اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با تأکید بر ارتباط مستقیم با قرآن کریم و سیره نبوی مطرح است که به وضوح در مفهوم و اهداف اردوهای جهادی مشهود است. تأکید امامین انقلاب بر خدمت به محرومین و مستضعفین - که از آن‌ها به عنوان ولی نعمتان انقلاب یاد شده - حضور در اردوی جهادی را به مثابه نوعی امتثال امر ولی فقیه برای انسان انقلاب اسلامی درآورده است. این اردوها، به مرور زمان به عنوان یکی از فعالیت‌های مردمی و فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران شناخته شده و در ادبیات دانشگاهی به عنوان یکی از راهکارهای مؤثر برای توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور شناخته شدند. نقش بی‌بدیل این اردوها در سوق دادن امکانات از مرکز به حاشیه و نیز انتقال اندیشه انقلاب اسلامی به دورافتاده‌ترین مناطق کشور در سالیان متمادی، منجر به جلب توجه کارشناسان صاحب‌نظران شده و تأثیرات عملی آن به نحوی بوده که مدیران و مردمان عادی با گرایش‌های

مختلف سیاسی با آن احساس قرابت نموده و هم‌نوایی خویش با آن را در پشتیبانی‌های مادی و معنوی بروز داده‌اند.

البته این اردوها در طول تاریخ انقلاب اسلامی به یک‌شکل و سیاق بر گزار نشده‌اند و به اقتضای شرایط کشور، دارای فراز و فرودها و تطوراتی بوده‌اند. اردوهای جهادی همواره در نسبت به اقتضائات زمانه و دستورات ولی فقیه خود را متحول نموده‌اند و البته روح کلی حاکم بر آن‌ها ثابت باقی‌مانده است. آنچه امروز در اردوهای جهادی رخ می‌دهد لزوماً مساوی با آنچه در دهه ابتدایی پیروزی انقلاب اسلامی انجام می‌شده، نیست. مقام معظم رهبری تلاش کرده‌اند با سیاست‌گذاری و هدایت اردوهای جهادی به سمت نیازهای روز جامعه، آن را غنی‌سازی نمایند. ایشان در شهریورماه ۱۳۸۹ طی سخنانی راهبردی افق این حرکت‌ها را بسیار بلند و عمیق ترسیم فرمودند و جایگاه اردوهای جهادی را در شرایط کنونی دارای فرصت‌های کم‌نظیر برای دستیابی به اهداف و آرمانهای انقلاب اسلامی دانستند.

در سخنانی دیگر، ایشان اردوی جهادی را جایگزینی مهم برای سفرهای غیرضرور به اروپا معرفی کرده و حضور جوانان علی‌الخصوص نخبگان- در این اردوها را مهم دانسته و فرمودند: «این اردوهای جهادی به مراتب بهتر از اردوهای است که متأسفانه هنوز هم معمول است با اینکه من هشدار داده‌ام بعضی‌ها اردو درست می‌کنند که بفرستند اروپا؛ اردوی دانشجویی به اروپا! یکی از غلط‌ترین کارها این است. این اردوی جهادی از آن به مراتب بهتر و شرافتمندانه‌تر و مفیدتر است. حضور در اردوهای جهادی تماس مستقیم با مردم احساس مسئولیت پیدا می‌کنند.»

چنین مواردی نشان می‌دهد که اردوهای جهادی در نگاه رهبری انقلاب دارای مؤلفه‌هایی هستند که لازم است به آن‌ها دقت شده و در اجرای این اردوها موردتوجه قرار گیرند. درواقع، به نظر می‌رسد اردوهای جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری دارای طرح کلی‌ای می‌باشند که باید مورد توجهی بیش از پیش قرار گیرد تا گروه‌های جهادی بتوانند خود را در چارچوب این طرح کلی، مورد ارزیابی قرار دهند. اما اینکه ضرورت پرداختن به این مسئله چه بوده است که مورد توجه پژوهشگر قرار گرفته است، این است که؛ پرداختن به موضوع اردوهای جهادی و تبیین آن در اندیشه رهبر معظم انقلاب از چند جهت ضرورت دارد: نخست آنکه این اردوها به‌عنوان تجلی‌ای عینی از «انسان انقلاب اسلامی» و روحیه جهادی، نقش بی‌بدیلی در تحقق آرمان‌های

انقلاب از جمله خدمت به محرومین و ترویج عدالت اجتماعی داشته‌اند. دوم، تأکید مکرر ایشان بر این حرکت‌ها به‌عنوان ابزاری راهبردی برای پاسخگویی به نیازهای روز جامعه، انتقال ارزش‌های انقلابی و مقابله با تهاجم فرهنگی، جایگاه آن را در گفتمان انقلاب اسلامی ارتقا می‌بخشد. سوم، نگاه سیاست‌گذارانه و هدایتگر مقام معظم رهبری به اردوهای جهادی، از آن‌ها پدیده‌ای پویا ساخته که هم‌سوی اقتضائات زمانه، هم به توسعه مناطق محروم کمک می‌کند و هم بستری برای تربیت نسل جوان مسئولیت‌پذیر و متعهد فراهم می‌نماید. بنابراین، واکاوی این موضوع نه تنها برای درک عمیق‌تر مکانیسم‌های تحقق آرمان‌های انقلاب ضروری است، بلکه برای طراحی الگوهای عملیاتی نوین در راستای منویات رهبری نیز حیاتی به‌شمار می‌رود.

مبانی نظری و چارچوب مفهومی

اردوی جهادی

نقشه راه حرکت‌های جهادی که توسط بسیج سازندگی منتشر شده اردوی جهادی را این گونه تعریف کرده است: «مجموعه اقدامات سازنده و اثرگذار اقشار گوناگون مردم در قالب گروه‌های خودجوش برای حضور فعال کارآمد در نقاط آسیب‌پذیر و نیازمند برآمده از اخلاص همت مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی و روحیه مبارزه با رسالت خودسازی جهادی و خدمت‌رسانی مادی و معنوی در راستای دستیابی به قله‌های اهداف انقلاب اسلامی ایران (نقشه راه حرکت‌های جهادی، ۱۳۹۲: ۳).

با در نظر گرفتن رویکرد سیستمی به حرکت جهادی باید گفت که نظام و سامانه اردوی جهادی به‌عنوان حرکتی جهادی مجموعه‌ای است از اجزایی که به‌هم پیوسته است و کل واحدی را احراز و ایجاد می‌کند که در جهت تحقق هدف‌های معینی با یکدیگر در تعامل است در این سامانه ورودی یا درون‌دادهایی هست که در فرایند عملیات و فراگرد، وارد و به صورت برون‌داد از سامانه خارج می‌شود. برای بیان عناصر اردوی جهادی به‌مثابه سیستم، باید از ورودی‌ها شروع کرد.

با توجه به تعریف اردوی جهادی، ورودی‌های سیستم داوطلبانی هستند که خودجوش و مردمی در این حرکت‌ها شرکت می‌کنند که در اینجا برای توصیف و قدرشناسی از تعبیر جهادگران استفاده می‌شود هم‌چنین مردم مناطق محروم که از آنان به ولی نعمتان تعبیر می‌شود که

به صورت‌های مختلف وارد محیط پردازش سیستم اردوی جهادی می‌شوند. دسته سوم ورودی‌ها هم مسئولان محلی هستند که این سه در کنار هم می‌توانند ورودی‌های سیستم اردوی جهادی را تشکیل دهند. در مورد فراگرد هم باید به اقداماتی اشاره کرد که در اردوی جهادی انجام می‌شود؛ از قبیل فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی، عمرانی و آبادانی تولیدی و کشاورزی بهداشتی و درمانی و... که این‌ها همه در سیستم اردوی جهادی می‌تواند خانه پردازش به شمار آید آنچه در این نوشته بر آن تأکید بیشتری می‌شود و هدف اصلی هم استخراج آن است خروجی‌های سیستم اردوی جهادی است.

تطور سازمانی اردوی جهادی

پیش از ورود به بحث اردوهای جهادی امروز در اندیشه مقام معظم رهبری، لازم است به تطور سازمانی این اردوها درون ساختار جمهوری اسلامی نیز توجه نماییم. هرچند این اردوها از ابتدای انقلاب متولد شدند، اما رسمیت و نظام یافتن آن‌ها درون ساختار جمهوری اسلامی دارای توراتی بوده که لازم است به آن توجه شود.

جهاد سازندگی

اندیشه تأسیس جهاد سازندگی نخستین بار با عنوان طرح اعزام گروه‌های ده نفره دانشجویی به مناطق محروم و با پیشنهاد یکی از اعضای هیئت علمی دانشکده فنی دانشگاه تهران مطرح شد. فکر ابتدایی تشکیل نهادی دانشجویی برای اداره مناطق بحرانی محروم از جمله کردستان، سیستان و بلوچستان، گنبد و ترکمن صحرا، مسجد سلیمان، خوزستان و چهارمحال و بختیاری و هدایت امور سیاسی و فرهنگی و فعالیت‌های انقلابی این مناطق با استفاده از امکانات ارتش در جلسه جمعی از دانشجویان و استادان دانشگاه‌های پلی تکنیک، صنعتی شریف، دانشگاه تهران، دانشگاه شهید بهشتی (ملی) و دانشگاه علم و صنعت ایران در دوره نخست وزیری مهدی بازرگان مطرح شد.

اولین نماینده این گروه دانشجویی محمدتقی امانپور انتخاب شد که رابط این گروه دانشجویی با نخست‌وزیری بود، (شکری ۱۳۹۲: ۴۳) امان پور در این باره می‌گوید: «جمع‌بندی نظریات به تهیه

طرحی به‌عنوان تشکیل نهضت جهاد سازندگی منجر شد که اساس آن مشارکت نهضت دانشجویی در آن به‌ویژه در قالب تشکیل اردوهای سازندگی در تابستان ۵۸ در مناطق روستایی کشور بود. این طرح طی اردیبهشت‌ماه ۵۸ به‌نظرخواهی دانشگاه‌های تهران و سپس سراسر کشور، گذاشته و پس از جلب موافقت آن‌ها مدون و از طریق آقایان رضا افشار و توسط شهید بهشتی به محضر مبارک حضرت امام (ره) تقدیم شد. تعبیر شهید بهشتی این بود که امام با ملاحظه طرح، انگار گمشده‌ای را یافتند آن را بسیار میمون و مبارک خواندند و فرمودند بروید و مقدمات را یک‌ماهه آماده کنید؛ برای تأسیس جهاد فرمان صادر خواهم کرد» (امان پور، روزنامه شرق: ۱۳۸۵) سرانجام در تاریخ ۲۷ خرداد ۱۳۵۸ فرمان امام (ره) مبنی بر تأسیس جهاد سازندگی صادر شد.

جهاد سازندگی با همه افتخارآفرینی‌های خود در نهایت در سال ۱۳۷۹ در وزارت کشاورزی ادغام شد و نیروهای آن عمدتاً به یکی از سه وزارتخانه جهاد کشاورزی، نیرو یا صنعت و بعضاً نفت رفته و به‌نوعی در سیستم منحل شدند. برخی نیز کنج عزلت گزیدند و پرونده جهاد سازندگی به این شکل مختمه گردید.

بسیج سازندگی

پس از انحلال جهاد سازندگی، سپاه پاسداران با تأسیس «بسیج سازندگی» ذیل نیروی مقاومت بسیج - که امروزه با عنوان سازمان بسیج مستضعفین شناخته می‌شود - به این اتفاق واکنش نشان داد. حرکتی که آغاز آن به سال ۷۹ و قبل‌تر از آن برمی‌گردد همانند خود بسیج، بسیج سازندگی نیز از میان جوانان و توده مردم شروع شد. در نقاط مختلف کشور گروه‌هایی از جوانان همانند جهادگران جهاد سازندگی و رزمندگان جبهه به خدمت به مناطق محروم کشور و آبادانی آن کمر همت بسته بودند و تأسیس اولیه به سپاه ربطی نداشت اما سپاه تلاش کرد از آن پشتیبانی نماید. سردار خراسانی دومین مسئول بسیج سازندگی در زمینه رابطه احیای سنت جهادی بعد از انحلال جهاد سازندگی و حضور جوانان در این عرصه می‌گوید: «شاهد یک اتفاق مبارکی بودیم و آن‌هم حضور مجدد جوانانی در مناطق محروم که شاهد انحلال وزارت جهاد سازندگی بودند مانند ابتدای انقلاب جوانان نسل دوم و سوم انقلاب در این مقطع با اعزام از دانشگاه‌ها به‌ویژه از مساجد و محلات تحت عنوان گروه‌های، جهادی دوباره حرکت ابتدای انقلاب را احیا کردند» (شکری، ۱۳۹۲: ۱۱۴).

این شروع حرکت‌ها از میان جوانان سبب شد تا مقام معظم رهبری پیام بسیج سازندگی را صادر کنند. ایشان در دیدار سال ۸۹ با جهادگران بسیجی در زمینه حرکت‌های خودجوش جوانان این گونه می‌فرمایند:

«در مورد این حرکت عظیم بسیج سازندگی و اردوهای هجرت که به‌طور رسمی، ده سال است آغاز شده البته این را من باید اقرار کنم که این کار اول از خود جوان‌ها شروع شد خود جوان‌های دانشجو و دانش آموز در بخش‌های مختلف این حرکت را شروع کردند در سال ۷۹ گزارش این حرکت زیبا و پرشکوه به ما رسید و منجر شد به اینکه پیام بسیج سازندگی به قاطبه جوانان کشور داده شود؛ یعنی این یک حرکت خودجوش مردمی است؛ درست مثل جهاد سازندگی در آغاز انقلاب جهاد سازندگی هم همین جور بود؛ اول خود جوان‌ها شروع کردند خودشان رفتند توی روستاها مشغول خدمتگزاری شدند در آن اوضاع بسیار دشوار و پیچیده این، حرکت امام بزرگوار را به فرمان جهاد سازندگی تشویق کرد کار مردم الهام‌بخش اقدام مدیران و مسئولان است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۶/۲۹).

پیشینه پژوهش

در ادبیات دانشگاهی، در خصوص «جهاد سازندگی» کتب و مقالات متعددی نگاشته شده، اما موضوع «اردوهای جهادی» به صورت فی‌نفسه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از آنجاکه بین این اردوها و آن ساختار، ملازمه‌ای انفکاک‌ناپذیر وجود دارد، در این بخش هر دو را معادل یکدیگر دانسته‌ایم.

کتاب «تاریخچه سازمانی جهاد سازندگی ایران از تأسیس تا نهادسازی» (سندرلاب، مترجمین جعفری و جعفری، ۱۳۹۷). نویسنده امریکایی پس از انجام تحقیقات گسترده در ایران و لبنان، حول موضوع جهاد سازندگی به این نتیجه رسیده که اقداماتی که توسط جهاد سازندگی در ده سال ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی انجام گرفته، توسط یک سازمان بروکراتیک به بیش از سی سال زمان نیاز داشته است و از این حیث، جهاد سازندگی را یکی از عوامل مهم تاب‌آوری جامعه ایران در برابر فشارهای اقتصادی ناشی از جنگ و تحریم محسوب کرده است.

رساله دکتری «بررسی رویکردها و کارکردهای نهادهای محرومیت‌زدا در دوره جمهوری اسلامی ایران؛ مطالعه موردی: جهاد سازندگی ۱۳۵۸-۱۳۷۹» (جمالو، ۱۴۰۰) این پژوهش سیر اضمحلال جهاد سازندگی از ابتدا تا انحلال را مورد بررسی قرار داده و ادعا می‌کند انحلال جهاد سازندگی در وزارت جهاد کشاورزی، آن را گرفتار تشویش ساختار و در نهایت اضمحلال و نابودی کرده است. ناسازگاری جهاد سازندگی با ساختار بروکراتیک و اجبار آن بر همراهی با این ساختار، عامل اصلی این تشویش بوده است.

رساله دکتری «کشف الگوی مدیریت نیروهای داوطلب مردمی در جهاد سازندگی» (ظهوریان، ۱۳۹۰) که در آن با روش مصاحبه با خبرگان به گردآوری اطلاعات پرداخته و سپس با روش تحلیل مضمون، فرهنگ سازمانی خاص جهاد سازندگی که منجر به مدیریت خاص نیروهای داوطلب مردمی می‌شده است را کشف نموده است. مشارکت و همکاری، مردمی بودن، محوریت ارزش‌های دینی، میدان دادن به نیروی انسانی، انعطاف‌پذیری، عملیات محوری، اعتماد، تقاضا محوری، تقوای اقتصادی، تقید به فضائل اخلاقی، رهبری همدلانه، ساختار غیرمتمرکز، فرهنگ متعالی کار، فضای مبتنی بر پاسخگویی، کادرسازی برای انقلاب، نظارت و کنترل غیررسمی و یادگیری به عنوان اجزای اصلی مدیریت جهاد سازندگی شناخته شده‌اند.

پایان‌نامه کارشناسی ارشد نقش جهاد سازندگی در دیپلماسی فرهنگی و ارتباطی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۴-۱۳۷۹) (حیدری دلگرم، ۱۳۹۵) که به بعد کمتر شناخته شده جهاد سازندگی پرداخته است. در این پایان‌نامه به بعد برون‌مرزی جهاد در کشورهای دیگر - علی‌الخصوص در قاره آفریقا - و نقش آن در صدور فرهنگ انقلاب اسلامی پرداخته است. نتایجی که از روش تحلیل مضمون مصاحبه‌ها به دست آمده در قالب چهار مضمون مبانی، اقدامات و رویه‌ها، مزیت‌ها و موانع ارائه شده‌اند.

افتخاری و حسین‌زاده (۱۳۹۵) در مقاله «کارکردهای اجتماعی انقلاب اسلامی: مطالعه اردوهای جهادی» به این سؤال پرداخته که «کارکردهای اجتماعی اردوی جهادی چیست؟» و در نهایت به این جمع‌بندی رسیده است که کارکردهای اصلی این اردوها به این شرح هستند: رسیدگی به محرومان، انتقال گفتمان خدمت، آسیب‌شناسی اجتماعی روستا، پر کردن اوقات فراغت، ایجاد خدمات عمومی، مهاجرت نکردن روستاییان و تسهیل بروکراسی.

امیرپور و احمدی (۱۴۰۰) در مقاله «نگرش مردم نسبت به عملکرد اردوهای جهادی پزشکی (مطالعه موردی: روستاهای خراسان شمالی)» به نوع خاصی از اردوهای جهادی توجه کرده و در یک پیمایش تمام شمار از کلیه روستاهای خراسان شمالی که از خدمات اردوهای جهادی پزشکی برخوردار شده بودند، به نمونه گیری پرداخته و در نهایت با استفاده از روش همبستگی پیرسون به تحلیل داده ها پرداخته است. نتیجه نهایی این پژوهش به این شرح بوده است: «نگرش مردم در روستاهای خراسان شمالی نسبت به عملکرد اردوهای جهادی پزشکی در دو بعد اثربخشی و کارایی دارای امتیاز خوب با میانگین ۳/۸۴ و میانگین نگرش ۳/۴۳ بوده است. همچنین بین ارتباط ابعاد نگرش و ارزیابی عملکرد اردوهای جهادی پزشکی نتایج به دست آمده، نشانگر دیدگاه مثبت نسبت به عملکرد اردوهای جهادی پزشکی می باشد.»

مقصودی و کجوری (۱۳۹۴) در مقاله «الگوی مفهومی مطلوب برای حرکت های جهادی در درون زایی اقتصادی مناطق محروم» از زاویه لزوم همراهی این اردوها با سیاست اقتصاد مقاومتی به این مسئله توجه کرده و با مقایسه دو رویکرد مزیت محور و کفایت محور، رویکرد کفایت محور را به اندیشه رهبری نزدیک تر دانسته و آن را باعث افزایش مقاومت اقتصادی مناطق محروم در برابر تکان های اقتصادی دانسته است.

مقاله «تبیین الگوی مطلوب حرکت های جهادی در راستای مقابله با فقر و محرومیت با تأکید بر اجتماع محوری و توانمند سازی» (رحیمی نسب، سلیمانی و ولدان زرقانی، زمستان ۱۳۹۴) از زاویه رفع فقر به این اردوها پرداخته و ظرفیت این اردوها در این زمینه را مورد ارزیابی قرار داده و در نهایت الگوی جامع حرکت های جهادی در راستای مقابله با فقر و محرومیت در سه سطح تولید، توزیع و مصرف پیشنهاد گردیده است.

قائدعلی و مشرف جوادی (۱۳۹۳) در مقاله «فرهنگ سازمانی حاصل از مدیریت جهادی (مطالعه موردی جهاد سازندگی در دفاع مقدس)» به فرهنگ سازمانی حاکم بر جهاد سازندگی پرداخته و نشان داده که عناصر این فرهنگ سازمانی عبارت از این موارد می باشد: «ایمان، معنویت، آرمانگرایی و داشتن اهداف بلند و مقدس؛ زیر پانهادن فرهنگ مادی و مادی گرایی و در نتیجه خدمت به مردم، جوشش و تحرک ذاتی، اخلاص، ایثار، تعاون و تلاش، تعهد، سادگی، پرهیز از اسراف، مشورت، مشارکت، سخت کوشی، حضور در مناطق محروم، جسارت، خطرپذیری»

دانایی فرد، باقری کنی و حجازی فر (۱۳۹۴) در مقاله «شناسایی مؤلفه‌های سازمان‌های فضیلت و جهادی (موردپژوهش: کمیته انقلاب اسلامی و جهاد سازندگی)» به ابعاد ساختاری جهاد سازندگی توجه کرده و آن را سازمانی فضیلت‌محور با «فضیلت‌های هم‌رشدی، تقوای سازمانی، اخوت سازمانی، حکمت، ایثار همه‌گیر، شجاعت، اخلاص، مجاهدت مستمر، اسوگی مدیر و انعطاف‌پذیری» مفهوم‌پردازی کرده است.

زارعی و رحمانیان کوشککی (۱۳۹۹) در مقاله «معرفی الگوی علمی شناسایی مناطق بسیار محروم در جهت هدفمندسازی نظام حرکت‌های جهادی (مطالعه موردی: استان بوشهر، شهرستان دشتی)» واجد پیشنهادهایی برای افزایش بهره‌وری اردوهای جهادی در موضوعی خاص، یعنی «شناسایی منطقه برگزاری اردو» می‌باشد. ارائه «الگوی عملی شناسایی مناطق بسیار محروم» برای از بین بردن کانون‌های محرومیت‌زا، نتیجه‌نهایی این پژوهش بوده است.

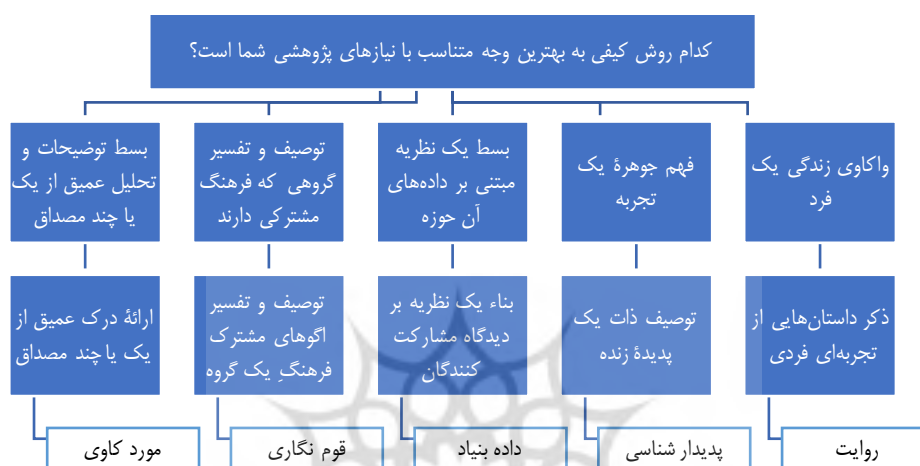
مروری بر پژوهش‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که بُعد اجرایی و عملی اردوهای جهادی در کنار ابعاد نهادی و ساختاری آن‌ها، کمابیش موردتوجه پژوهشگران قرار گرفته است؛ اما طرح کلی این اردوها در قالب یک نقشه کلان کمتر موردتوجه واقع شده و نگاه جزئی بر نگاه کل‌نگر غلبه یافته است. لذا خلا وجود یک نقشه و طرح کلی که بتواند این اردوها را چارچوب بخشیده و سامانی کلی بدهد، احساس می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

جهت گردآوری داده‌ها و با توجه به هدف و موضوع پژوهش، با استفاده از پایگاه اینترنتی Khamenei.ir، بیانات مقام معظم رهبری در خصوص اردوهای جهادی و جهاد سازندگی از سال ۱۳۶۷ تا ۱۴۰۳ مورد کنکاش و مطالعه و فیش‌برداری قرار گرفتند. تعداد ۹۸ فیش از مجموع سخنان به دست آمد که برای تحلیل آن‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شد.

لازم به ذکر است که روش تحلیل مضمون از جمله رایج‌ترین روش‌های کیفی برای تفسیر متون هست. سایر روش‌های کیفی مانند مردم‌نگاری، پدیدارشناسی، تحلیل روایت و... با سؤال تحقیق

حاضر، سازگاری کافی نداشتند و لذا تحلیل مضمون به عنوان روش تحلیل داده‌ها مدنظر قرار گرفته است. شکل زیر که برگرفته از کتاب کرسول^۱ می‌باشد، به خوبی علت این انتخاب را نشان می‌دهد:

شکل ۱. انواع روش‌های کیفی (کرسول و پوس، ۲۰۱۸) برگرفته از (بیات و سیدطباطبایی، ۱۳۹۹)

او در کتاب خود، پنج دسته کلی برای روش‌های کیفی لحاظ کرده و سایر روش‌ها را ذیل و زیر مجموعه همین پنج روش اعلام می‌کند. او، روش تحلیل مضمون را هم در دایره روش‌های نزدیک به داده‌بنیاد تلقی می‌کند و البته بر تفاوت‌های این دو روش نیز اذعان دارد. روش تحلیل مضمون به دنبال کشف نظریه از دل داده‌ها می‌باشد و داده‌های موجود را در سه گام، دسته‌بندی می‌کند تا آن نظریه نهایی را کشف نماید. در گام نخست، داده‌ها را در قالب «مضامین پایه» کدگذاری می‌کند. سپس مضامین پایه را حسب سؤالات تحقیق و ماهیت فی‌نفسه خود داده‌ها، در قالب «مضامین سازمان دهنده» خلاصه و دسته‌بندی می‌نماید. در گام پایانی نیز مضامین سازمان دهنده در قالب یک یا چند «مضمون فراگیر» دسته‌بندی می‌شوند. در این پژوهش با دقت در مطالعه و تحلیل بیانات و جملات مربوط به مقام معظم رهبری، مضامین بنیادی به هر بخش از جملات

1. Cresswell

مرتبط شد. در مرحله دوم تحلیل، با مقایسه مکرر و مدام کدهای پایه‌ای که در مرحله قبل تولید شده بودند، کدهای سازمان دهنده شکل گرفتند. برای ایجاد این کدهای سازمان دهنده، چندین کد پایه در زیر یک چتر واحد گرد هم آمدند و تشکیل کدهای جدید را دادند. در مرحله سوم، مضامین کلیدی برای کل مجموعه داده‌ها با در نظر گرفتن مضامین سازمان دهنده‌ای که در مصاحبه‌ها شکل گرفته بودند، تحت عنوان کدهای فراگیر سامان‌دهی شدند.

سؤالات پژوهش

سؤال اصلی:

۱. طرح کلی اردوهای جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری چیست؟

سؤالات فرعی:

۲. از نظر مقام معظم رهبری، ریشه‌ها و مبانی شکل‌گیری اردوهای جهادی چه بوده است؟

۳. بایدهای اردوی جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری چه مواردی هستند؟

۴. نبایدهای اردوی جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری چه مواردی هستند؟

۵. آثار و برکات اردوی جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری چه مواردی هستند؟

داده‌ها و یافته‌های پژوهش

این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ به سؤال «طرح کلی اردوهای جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری چیست؟» انجام شده است.

برای رسیدن به پاسخ، مجموعه سخنان مقام معظم رهبری در خصوص اردوهای جهادی تا رسیدن به اشباع نظری، مورد کدگذاری قرار گرفته‌اند و مجموعاً ۱۳۴ فیش از بیانات و پیام‌های ایشان برداشته شد. که اکنون جهت رعایت اختصار، بخش نهایی از فرایند تحلیل مضمون در قالب جدول ذیل ارائه می‌شود:

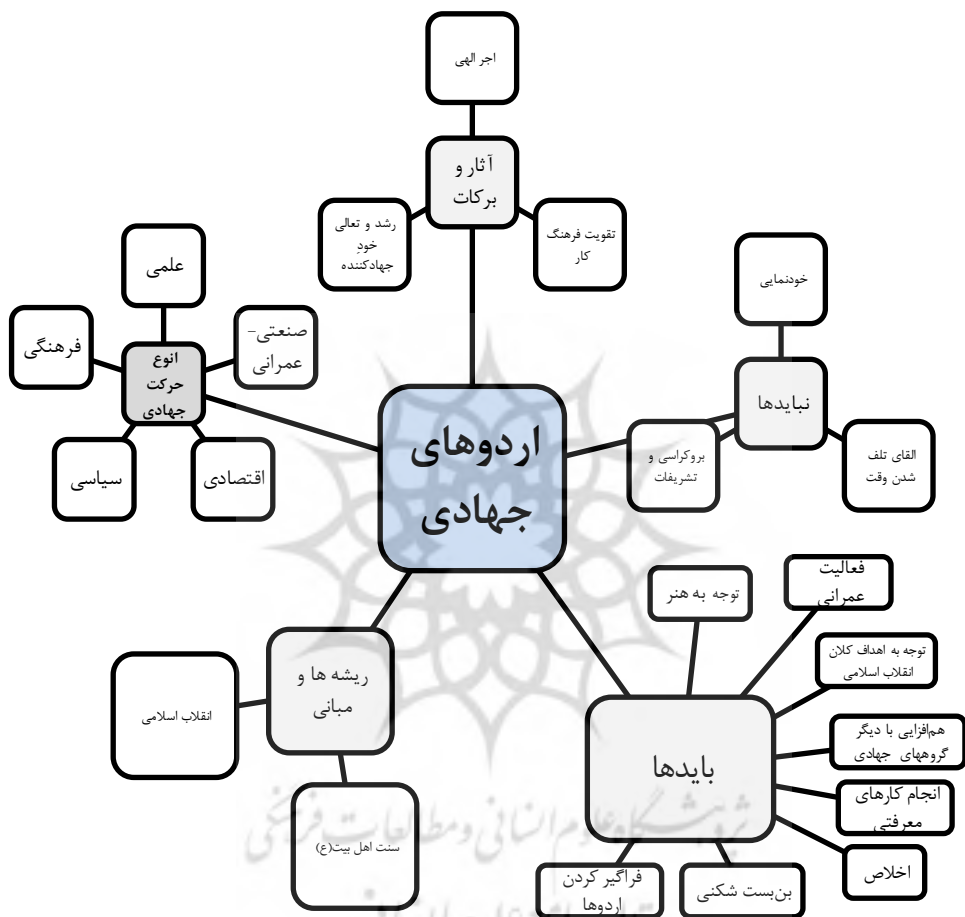
جدول شماره ۱: جدول شبکه‌ای مضامین

جدول شبکه‌ای مضامین		
مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
اطلاع‌رسانی پیشرفت‌های کار جهادی به‌صورت هنرمندانه نشان دهید که جهاد موفق شما که فقط بر گوشه‌ای از ظرفیت‌های انسانی کشور متکی است، چقدر زیبا و شوق‌انگیز است. ارتقاء فکری و عملی جهادگران آنها را از خدمت‌رسانی‌های ابتدائی و یدی غافل و دور نکند. شعار «خدمت‌رسانی برای تحقق عدالت و پیشرفت» را همگانی کنید. به ارتباط گروه‌های جهادی با یکدیگر و ارتباط آنها با دستگاه‌های قادر بر پشتیبانی، پردازید. منظومه‌ی معرفتی اسلام در این باره را که مشتمل بر صدها درس از لزوم انفاق و لزوم تعاون در بر و تقوا و لزوم نفع رساندن به مردم و لزوم قیام به قسط و امثال اینها است در برابر میلیون‌ها جوان کشور بگذارید. عشق و ایمان، بصیرت و همت؛ این‌ها ستون‌های اصلی است. محیط خدمت‌رسانی آکنده به معنویت و اخلاق باشد روحیه‌ی جهادی یعنی کار را برای خدا انجام دادن، کار را وظیفه‌ی خود دانستن، همه‌ی نیروها را در راه کار درست به میدان آوردن. در همه‌ی بخش‌ها، کمر بسته بودن مثل یک جهادگر لازم است؛ این اگر بود، کارها راه می‌افتد؛ این اگر بود، بن‌بست‌ها باز می‌شود، شکافته می‌شود؛ [یعنی] کار فراوان، پُرحجم و باکیفیت و مجاهدانه و انقلابی. اردوهای جهادی را توسعه بدهید، تداوم بدهید.	توجه به هنر در اجرا و تبلیغ فعالیت‌ها توجه به فعالیت عمرانی در اردوی جهادی توجه به اهداف کلان انقلاب اسلامی هم‌افزایی گروه‌های جهادی لزوم کار معرفتی در اردوی جهادی جهادی بودن به‌مثابه مخلص بودن بن‌بست شکنی با حضور جهادوار عمق‌بخشی و فراگیر شدن اردوی جهادی	بایدها (آنچه باید باشد)

جدول شبکه‌ای مضامین		
مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
مضامین پایه	دچار ارتباط‌های اداری مرسوم و دست‌وپا گیر نشوید. خودمان را سرگرم کارهای حاشیه‌ای و تشریفاتی و زرق‌وبرقی و مانند این‌ها نکنیم.	بروکراسی و تشریفات
	نگوید وقت‌مان تلف می‌شود. نه، بیشترین و بهترین استفاده از وقت همین است	القای تلف شدن وقت
	بی مزد و منت حرکت می‌کنند، باید این روش ادامه پیدا کند در مسئله‌ی کرونا چه‌کارها شد، چه خدماتی انجام گرفت و بدون اینکه نام کسی مطرح باشد روحیه‌ی جهادی را بر روحیه‌ی تافته‌ی جدا بافته بودن ترجیح بدهید	خودنمایی
آثار و برکات	جهاد خدمت‌رسانی پیش از سود رساندن به گیرنده‌ی خدمت، به خود خدمت‌رسانی سود می‌رساند.	رشد و تعالی خود جهاد کننده
	دل را روشنی و ذهن و اندیشه را ارتقاء و اراده را قوت می‌بخشد و فراتر از همه، رضای الهی را جلب می‌کند	
	تعمیر دیوار و بام و خانه‌ی آن پیرزن روستایی، به شما و کارهای بزرگتان برکت و نورانیت می‌بخشد.	
	زنده شدن تفکر اقتصاد عدالت محور در سرکشی از مناطق محروم	
	از بین رفتن بیماری شخصیتی خود برترینی و تافته جدا بافته خود را دیدن.	
	فعال شدن استعداد درونی، به فعلیت رساندن بالقوه‌هایی که در وجود شما هست؛ پیدا کردن تجربه، آشنایی با زندگی مردم؛ شکسته شدن حصارهای طبقاتی و لمس واقعیت‌های زندگی.	
	آشنایی با مسائل کشور و وظایفی که بر عهده ماست.	
	کارتان با ارزش است. سپاس امثال من حق آن را ادا نمی‌کند؛ سپاس خدا نصیب‌تان باد	اجر بزرگ
	ما دل‌ها را زنده می‌کنید؛ فایده‌ی بزرگی است. فواید فراوانی در این کار هست.	

جدول شبکه‌ای مضامین		
مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
خسته نشدن از کار تابع چشیدن لذت خدمت است. کار مردم، الهام‌بخش اقدام مدیران و مسئولان است	تقویت فرهنگ	
	کار بین مردم و مسئولین	
آنچه انقلاب اسلامی به مردم ما داد، فرهنگ جهادی بود. این همان روش فاطمی است؛ این همان حرکت در جهت انگشت اشاره ی سیده نساء العالمین است. باید این روش ادامه پیدا کند؛ باید فاطمه‌ی زهرا (سلام‌الله علیها) اسوه باشد، الگو باشد در همه‌ی جهات.	انقلاب اسلامی مبدأ تحول انسان و ساختار	ریشه‌ها و مبانی
	اردوی جهادی، سنت اهل‌بیت(ع)	
در نیروی هوایی، جهاد ساختن قطعات با همین عنوان «جهاد» به وجود آمد؛ واقعاً یک حرکت جهادی کردند. امروز هرکسی بتواند به اقتصاد کشور کمک بکند، یک حرکت جهادی انجام داده است. در میدان علم هم مثل بقیه‌ی میادین زندگی، جهاد لازم است توجه بکنید که حرکت علمی کشور مواجه است با یک چالش خصمانه، که در مقابل این چالش خصمانه شما که مدیرید، شما که استاید، شما که دانشجو هستید، باید بایستید؛ این شد حرکت جهادی. البته لازم است هم در زمینه‌ی اقتصاد، هم در زمینه‌ی سیاست، حضور مردم حضور جهادی باشد. امروز پرهیز از اسراف و ملاحظه‌ی تعادل در مصرف، بلاشک در مقابل دشمن یک حرکت جهادی است. جلسات بزرگداشت شهدا، ادامه‌ی حرکت جهادی و ادامه‌ی شهادت است کسانی که امروز مشغول کار و فعالیت در عرصه‌ی فیلم‌های با مضامین انقلابی و دفاع مقدس هستند، واقعاً در حال جهاد هستند	صنعتی	تقسیم‌بندی حرکت‌های جهادی
	اقتصادی	
	علم و دانش و جهاد علمی	
	سیاسی	
	صرفه‌جویی	
	یاد شهدا	
	فرهنگی	

بر اساس داده‌های به‌دست آمده، می‌توان مدل ذیل را ارائه نمود:

مدل شماره ۱: طرح کلی اردوی جهادی از منظر امام خامنه‌ای

بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی نشان می‌دهد که اردوهای جهادی به‌عنوان یک حرکت دووجهی در نظر گرفته می‌شوند: هم خدمتی به جامعه و هم وسیله‌ای برای خودسازی معنوی و اخلاقی جهادگران. این حرکت ریشه در ارزش‌های انقلاب اسلامی و سنت اهل بیت (ع) دارد و با

پیروی از اصول اخلاقی و چارچوب‌های دینی، باعث تربیت افرادی می‌شود که نه تنها از نظر عملی بلکه از نظر معنوی نیز رشد می‌کنند. در نهایت، این نوع نگرش به اردوهای جهادی آن‌ها را به یکی از ستون‌های اصلی تربیت اجتماعی و معنوی در جامعه تبدیل می‌کند.

تحلیل مضمون‌بیانات رهبر انقلاب اسلامی در مورد «اردوی جهادی» که به چهار بعد کلیدی شامل بایدها، نبایدها، آثار و برکات، ریشه‌ها و مبانی و انواع حرکت‌ها تقسیم شده، نشان‌دهنده عمق فکری و راهبردی است که ایشان نسبت به این فعالیت‌ها دارند. این چهار بعد، نقشه‌ای جامع برای درک اهمیت و تأثیرات اردوهای جهادی فراهم می‌کند. نتیجه‌گیری از این تحلیل را می‌توان در چندین سطح مطرح کرد:

۱. آثار و برکات بر فرد جهادگر

رهبر معظم انقلاب اسلامی بر این باورند که آثار و برکات اصلی اردوی جهادی بیشتر بر روی خود فرد جهادگر نمایان می‌شود. این نکته اساسی به مفهوم «خودسازی» و «تربیت انسانی» اشاره دارد. درواقع، شرکت‌کنندگان در اردوهای جهادی، به واسطه مواجهه با شرایط دشوار، مشکلات اجتماعی و تعامل با اقشار محروم، تجربه‌ای معنوی و اخلاقی کسب می‌کنند که به تحول درونی آن‌ها منجر می‌شود. از دید ایشان، اردوی جهادی نه فقط یک فعالیت خدمت‌رسانی به جامعه است، بلکه بستری برای تربیت و انسان‌سازی جهادگران است. این امر با تأکید ایشان بر اینکه اردوهای جهادی علاوه بر آثار بیرونی، باعث تربیت معنوی و اخلاقی خود افراد می‌شود، سازگار است. نتیجه این دیدگاه این است که رهبر انقلاب به نوعی به دوگانگی تأثیرات اردوهای جهادی باور دارند: تأثیرات مثبت بر جامعه و تأثیرات عمیق‌تر بر فرد. این نگرش، نشان از این دارد که هر فرد جهادگر در طول این فرآیند به شخصی با ایمان، تعهد و اخلاق تبدیل می‌شود که خود یک دستاورد ارزشمند برای انقلاب و جامعه است.

۲. ریشه‌ها و مبانی: پیوند با انقلاب اسلامی و سنت اهل بیت (ع)

رهبر معظم انقلاب اسلامی معتقدند که ریشه‌های اردوی جهادی در انقلاب اسلامی و سنت اهل بیت نهفته است. این اشاره به دو منبع مهم فرهنگی و اعتقادی دارد:

- **انقلاب اسلامی:** انقلاب اسلامی خود به عنوان حرکتی برخاسته از اصول عدالت خواهی، حمایت از مستضعفین و مقابله با ظلم شکل گرفته است. اردوهای جهادی نیز به عنوان بخشی از این حرکت انقلابی، در راستای همین اصول عمل می کنند. در واقع، جهادگران به نوعی ادامه دهنده راه انقلاب هستند که هدف آن بهبود وضعیت جامعه و احیای عدالت اجتماعی است.

- **سنت اهل بیت (ع):** ارزش هایی مانند ایثار، از خود گذشتگی، خدمت به محرومان و همدلی با ضعیف ترین اقشار جامعه از ویژگی های بارز اهل بیت (ع) است. اردوهای جهادی، با تکیه بر این سنت، نه تنها به معنای خدمتی اجتماعی است، بلکه نوعی عمل معنوی و دینی محسوب می شود. در واقع، جهادگران در پیروی از اهل بیت، هم زمان با خدمت به مردم، در مسیر تکامل معنوی خود نیز گام بر می دارند.

این ریشه یابی نشان می دهد که اردوهای جهادی نه یک حرکت صرفاً اجتماعی، بلکه حرکتی با مبانی عمیق دینی و انقلابی است. این مبانی به فعالیت های جهادی یک بُعد ایدئولوژیک و معنوی می دهد که آن را از دیگر فعالیت های صرفاً خدماتی متمایز می کند.

۳. بایدها و نبایدها: چارچوب اخلاقی و عملیاتی

رهبر معظم انقلاب در بیانات خود به بایدها و نبایدها اشاره دارند که می تواند به عنوان یک چارچوب عملیاتی و اخلاقی برای اردوهای جهادی تفسیر شود. این نشان دهنده اهمیت پیروی از اصول و ارزش های اخلاقی در تمام مراحل جهاد است. این بایدها و نبایدها می توانند شامل موارد زیر باشند:

- بایدها: مانند توجه به اخلاص در عمل، همکاری و همبستگی گروهی، حفظ کرامت انسان ها، و اجرای پروژه ها با نهایت دقت و تلاش.

- نبایدها: مانند اجتناب از تظاهر، خودنمایی، یا انجام کارهای سطحی که تنها به ظاهر پروژه توجه دارند و از اهداف اصلی دور می شوند.

این چارچوب می تواند به جلوگیری از انحرافات احتمالی در فعالیت های جهادی کمک کند و تضمین کند که اقدامات جهادی همواره در مسیر صحیح و در خدمت مردم و خداوند باشد.

۴. تقسیم‌بندی انواع حرکت‌های جهادی

حرکت‌های جهادی به دسته‌های مختلفی از جمله فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی، صنعتی و اجتماعی تقسیم‌بندی می‌شوند. هر یک از این حرکت‌ها به جنبه‌های خاصی از زندگی اجتماعی و اقتصادی جامعه توجه دارند و در راستای تحقق اهداف انقلاب اسلامی و تقویت هویت ملی و اسلامی کوشش می‌کنند. اهمیت این تقسیم‌بندی در آن است که به ما کمک می‌کند تا رویکردهای متنوع و کاربردی برای ارتقاء و توسعه همه‌جانبه کشور را شناسایی کنیم و با هم‌افزایی میان این حرکت‌ها، به‌ویژه در مقابل چالش‌های داخلی و خارجی، به پیشرفت پایدار دست‌یابیم. درنهایت، حرکت‌های جهادی نشان‌دهنده ظرفیت‌های نیروی انسانی و منابع داخلی هستند که می‌توانند به حل مشکلات و ارتقای کیفیت زندگی مردم کمک کنند.

بنابراین با توجه به مطالب ذکر شده از نظر نگارندگان کارکرد اصلی اردوی جهادی چهارگانه زیر است؛

- انسان‌سازی: پرورش نسل تراز انقلاب اسلامی
- مسئله‌زدایی: حل چالش‌های محرومیت در مناطق کمتربرخوردار
- الگوسازی: ارائه مدل بومی توسعه مشارکتی
- ارزش‌آفرینی: نهادینه‌سازی فرهنگ جهادی در جامعه

این چهار کارکرد در یک رابطه دیالکتیکی، اردوی جهادی را از یک «حرکت خودجوش مردمی» به یک «نهاد اجتماعی مولد» ارتقا می‌دهند. نکته کلیدی در این نظام کارکردی، «تکامل همزمان فرد و جامعه» است؛ به گونه‌ای که هر اقدام جهادی همزمان هم به حل مسائل عینی می‌پردازد و هم به تربیت نیروی انسانی متعهد کمک می‌کند. این ویژگی دوگانه، اردوی جهادی را به یک الگوی بی‌بدیل در مهندسی اجتماعی انقلاب اسلامی تبدیل کرده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تحلیل بیانات رهبر معظم انقلاب نشان می‌دهد که اردوهای جهادی حرکتی چندبعدی و هم‌زمان هم محرومیت‌زدایی مادی و هم تربیت‌کننده معنوی است. این اردوها با تکیه بر ارزش‌های

اسلامی و انقلابی، نه تنها به توسعه مناطق محروم کمک می‌کنند، بلکه نسلی متعهد و مسئولیت‌پذیر پرورش می‌دهند. از دیدگاه ایشان، موفقیت این حرکت در گرو تلفیق علم و معنویت، همکاری نهادهای مردمی و دولتی و گسترش فرهنگ جهادی است. بنابراین، اردوهای جهادی به‌عنوان الگویی اثربخش، می‌توانند در تحقق عدالت اجتماعی و پیشرفت کشور نقش کلیدی ایفا کنند، مشروط بر آنکه با برنامه‌ریزی دقیق و نگاهی راهبردی تقویت شوند. با مروری بر بیانات ارزشمند مقام معظم رهبری در خصوص اردوهای جهادی، به‌وضوح می‌توان به عمق و اهمیت این حرکت مردمی پی برد. اردوهای جهادی نه تنها یک فعالیت مقطعی، بلکه یک جریان مستمر و رو به رشد با اهداف بلندمدت و اثرات پایدار بر جامعه هستند. این حرکت، با ریشه در آموزه‌های اسلامی و انقلابی، به دنبال محرومیت‌زدایی، توسعه مناطق کمتر توسعه یافته و ترویج فرهنگ ایثار و خدمت‌رسانی است. با تحلیل عمیق بیانات رهبر معظم انقلاب، می‌توان چندین نتیجه‌گیری کلیدی استخراج کرد.

اولاً، اردوهای جهادی باید با محوریت معنویت و اخلاق اسلامی برگزار شوند و روحیه خدمت‌رسانی بی‌منت و عشق به خدا در آن‌ها تقویت شود. ثانیاً، این حرکت باید باهدف رفع محرومیت از مناطق کمتر توسعه یافته و بهبود کیفیت زندگی مردم صورت گیرد.

ثالثاً، ایجاد ارتباط مؤثر بین گروه‌های جهادی، دستگاه‌های دولتی و نهادهای مردمی برای بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود و تسهیل اجرای پروژه‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است.

رابعاً، توسعه و تعمیق فرهنگ جهادی در جامعه و جذب جوانان به این حرکت، از دیگر اهداف مهم اردوهای جهادی است. و درنهایت، علمی شدن فعالیت‌های جهادی و استفاده از روش‌های نوین و دانش‌بنیان برای حل مشکلات مناطق محروم، از دیگر الزامات موفقیت این حرکت هست.

با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت که اردوهای جهادی پتانسیل بسیار بالایی برای ایجاد تحول در جامعه و حل مشکلات مناطق محروم دارند. برای تحقق این پتانسیل، نیازمند توجه جدی به ابعاد مختلف این حرکت و اتخاذ راهکارهای جامع و پایدار هستیم.

جدول حاضر باهدف ارائه یک نقشه راه جامع برای ارتقاء و توسعه اردوهای جهادی بر اساس بیانات ارزشمند مقام معظم رهبری تدوین شده است. این جدول با تجزیه و تحلیل دقیق بیانات معظم له، محورهای اصلی فعالیت های جهادی را شناسایی کرده و برای هر محور، اهداف مشخص، راهکارهای عملیاتی و شاخص های ارزیابی ارائه می دهد. با توجه به اهمیت اردوهای جهادی در تحقق اهداف انقلاب اسلامی و رفع محرومیت از مناطق کمتر توسعه یافته، ارائه یک چارچوب منسجم و قابل اندازه گیری برای ارزیابی و بهبود این فعالیت ها ضروری است که در جدول زیر نمایش داده شده است.

جدول شماره ۲: نقشه راه جامع اردوی جهادی از منظر امام خامنه ای

شاخص های ارزیابی	راهکارهای عملیاتی	هدف	محور اصلی بیانات
افزایش مشارکت داوطلبانه، رضایت مندی جهادگران از فعالیت های معنوی، بهبود رفتار و اخلاق جهادگران	برگزاری جلسات آموزشی و فرهنگی، دعوت از اساتید و روحانیون، ایجاد فضای معنوی در اردوها، ترویج ارزش های اسلامی	تقویت روحیه جهادی و انگیزه خدمت به مردم، ارتقای سطح ایمان و تقوا	معنویت و اخلاق
کاهش شاخص های محرومیت، افزایش رضایت مندی مردم از خدمات ارائه شده، افزایش مشارکت مردمی در فعالیت های توسعه ای	شناسایی دقیق نیازهای مناطق محروم، اجرای پروژه های عمرانی، بهداشتی، آموزشی و فرهنگی، مشارکت مردم محلی در اجرای پروژه ها	رفع محرومیت از مناطق کمتر توسعه یافته، بهبود کیفیت زندگی مردم، ایجاد حس مسئولیت پذیری در جامعه	خدمت رسانی به محرومان
افزایش حمایت های مادی و معنوی از اردوهای جهادی، بهبود هماهنگی بین	برقراری ارتباط مؤثر با دستگاه های دولتی، نهادهای عمومی و بخش خصوصی، تشکیل کارگروه های مشترک،	ایجاد هماهنگی و هم افزایی بین دستگاه های مختلف، بهره مندی از ظرفیت های موجود، تسهیل اجرای	ارتباط با نهادها و دستگاه ها

شاخص‌های ارزیابی	راهکارهای عملیاتی	هدف	محور اصلی بیانات
دستگاه‌ها، افزایش بهره‌وری از منابع	استفاده از ظرفیت‌های علمی و تخصصی دانشگاه‌ها	پروژه‌ها	
افزایش تعداد گروه‌های جهادی، افزایش مشارکت جوانان، افزایش آگاهی عمومی نسبت به اردوهای جهادی	برگزاری همایش‌ها و جشنواره‌های جهادی، استفاده از رسانه‌ها برای تبلیغ اردوهای جهادی، تشویق دانش‌آموزان و دانشجویان به شرکت در اردوها، ایجاد شبکه‌های اجتماعی جهادی	نهادینه کردن فرهنگ جهاد و ایثار در جامعه، جذب جوانان به فعالیت‌های جهادی، ایجاد الگوهای موفق	توسعه و تعمیق فرهنگ جهادی
افزایش بهره‌وری از منابع، بهبود کیفیت پروژه‌ها، حل مسائل پایدار مناطق محروم، تولید دانش بومی	برگزاری کارگاه‌های آموزشی تخصصی، استفاده از ظرفیت نخبگان و اساتید دانشگاهی، انجام مطالعات میدانی و نیازسنجی، اجرای پروژه‌های پژوهشی	ارتقای کیفیت خدمات‌رسانی، استفاده از روش‌های نوین و دانش‌بنیان، حل مشکلات پایدار مناطق محروم	علمی شدن فعالیت‌ها

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Reference

قرآن کریم

- Aghapour Reza, (2016), Studying the factors influencing family lifestyle from the perspective of the Ouran and Hadith, under the guidance of Sevved Ali Akbar Rabi. University of Mazandaran, Faculty of Theology, PhD thesis in the field of Theology.[In Persian]
- Amirpour, Mahnaz and Ahmadi, Mehdi (1400). People's Attitudes Towards the Performance of Jihadi Medical Camps (Case Study: Villages of North Khorasan). Basij Strategic Studies, 141, Volume 24, Issue 90 - Serial Number 745, Ordibehesht 1400, Pages 141-178. [In Persian]
- Banani Maliheh, (2019), The role of effective socio-economic indicators in Iranian-Islamic lifestyle, case study: Isfahan, International Conference on Humanities, Social Sciences and Lifestyle. [In Persian]
- Banian Sefid Mohammad, (2016), Conceptual Analysis of the Islamic-Iranian Lifestyle from the Perspective of the Supreme Leader in the Mirror of Verses and Narrations, Journal of Cultural Management, 9(30), 59-90. [In Persian]
- Bayat Abdolhamid and Seyyed Tabatabai Seyyed Mahdi, (2019). The desired model of interpersonal communication in the hierarchy of command: The case study of Martyr Hajj Qasem Soleimani. Islamic Management, Volume 28, Number 4, Winter Quarterly, February 2019, pages 169-185. [In Persian]
- Danaei Fard Hassan, Bagheri Kani Misbah-ul-Hadi, Hejazi Far Saeed, (2015), Identifying the components of virtuous and jihadi organizations (case study: Islamic Revolutionary Committee and Jihad of Construction). Islamic Management, Volume 23, Number 4, January 2015, pages 45-72. https://im.ihu.ac.ir/article_201836.html [In Persian]
- Educational Research and Planning, (2011), Fundamental Transformation Document for Education, Tehran. [In Persian]
- Eftekhari Asghar and Hosseinzadeh, Ahmad. (2016). Social Functions of the Islamic Revolution: A Study of Jihadi Camps. Contemporary Iranian State Studies, Volume 2, Issue 2 - Serial Number 2, 769, pp. 7-28. [In Persian]
- Esmaili Tahereh, (2016), Educational Consequences of Parental Participation in the Parents and Teachers Association, Tehran: Mojak Publications. [In Persian]
- Halimah Ethical, (2016), Principles and desirable behavioral patterns of lifestyle from the perspective of the Holy Quran, under the guidance of Seyyed Hossein Sharaf al-Din, Al-Mustafa University, Islamic Sciences Research Institute, Master's thesis. [In Persian]
- Heidari Delgarm Mohammad Mehdi, (2016). The Role of Jihad-e-Sazandegi in Cultural and Communication Diplomacy of the Islamic Republic of Iran (1985-1990). Under the guidance of Peyman Jabali, Faculty of Culture and Communication, Imam Sadeq University (AS), Master's thesis in Islamic Studies, Culture and Communication. [In Persian]
- Ibn Babawayh, (1378 AH), Avoun Akhbar al-Reza, edited by Mahdi Lajavardi, Tehran: Jahan Publishing House. [In Persian]
- Ibn Tawus. (2008). Ali ibn Musa Falah al-Sa'il and the success of matters in the practice of the day and night, Qom: Gholam Hossein Majidi. [In Persian]
- Jamalo Mohammad, (1400). Study of approaches and functions of institutionalization of the elimination of deprivation during the Islamic Republic of Iran; Case study: Jihad of Construction 1979-1980. Doctoral thesis of the Imam Khomeini (RA) and Islamic Revolution Research Institute. [In Persian]

- Maghsoudi Hamidreza, Kajouri Mohammad Javad, (2015). A desirable conceptual model for jihadi movements in economic endogeneity of deprived areas. Studies on the Islamic Revolution and Sacred Defense, Volume 1, Issue 2 – Serial Number 2, 698, May 2015, pages 7-37. [In Persian]
- Qaedali Hamidreza, Musharraf Javadi Mohammad Hossein (2014). Organizational culture resulting from jihadi management (a case study of Jihad al-Sazandegi in the Sacred Defense). Cultural Engineering, 8th year, Spring 2014, No. 79, pages 62-78. [In Persian]
- Rahimi Nasab Mehdi, Soleimani Mohammad, and Zarghani Ehsan (2015), Explaining the desired model of jihadi movements in order to confront poverty and deprivation with an emphasis on community-centeredness and empowerment. Basij Strategic Studies, Volume 20, Issue 77, 731, February 2017, pages 89-112. [In Persian]
- Sanderlab, Eric (2018). Organizational History of the Iranian Jihad of Construction. Translated by Hadi Jafari and Mohsen Jafari, translator, Tehran: Imam Hussein University. [In Persian]
- Shokri. Abuzar (2013), From Jihad to Jihad, Tehran, Karim Khan Zand Publications. [In Persian]
- Tahaei Seyed Javad, (2017) Phenomenology of the Martyr Basiji, Tehran: Soure Mehr. [In Persian]
- Zarei Yaqoub, Rahmania Koushkaki Mehdi (2019). Introducing a scientific model for identifying highly deprived areas in order to target the Jihadi movement system (Case study: Bushehr province, Dashti city). Haft Hesar Environmental Studies (Haft Hesar), 8(32), pp. 41-60. [In Persian]
- Zohorian, Meysam, (2011). Discovering the management model of popular volunteer forces in Jihad al-Sazandegi. Under the guidance of Saeed Mortazavi and Mohammad Lagzian, Faculty of Administrative and Economic Sciences, Ferdowsi University, PhD thesis in management. [In Persian]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی